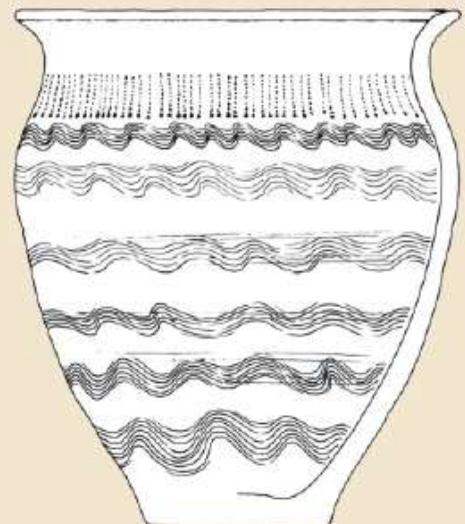

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VII міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 22 грудня 2023 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»
Чернівецький обласний краєзнавчий музей

VII міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.

Чернівці

2023

ОРГКОМІТЕТ

О. В. Добржанський, *д.і.н., проф. (голова)*; Г. М. Скорейко, *к.і.н., доц. (заступник голови)*; О. П. Моця, *д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України*; Л. П. Михайлина, *д.і.н., доц., ст.н.с.*; С. В. Пивоваров, *д.і.н., проф.*; Б. Т. Рідуш, *д.з.н., проф.*; М. К. Чучко, *д.і.н., проф.*; І. П. Возний, *д.і.н., проф.*; О. В. Петраускас, *к.і.н., ст.н.с.*; Л. В. Кулаковська, *к.і.н., ст.н.с.*; О. В. Манігда, *к.і.н., н.с.*; Т. М. Ткачук, *к.і.н.*; М. В. Рубанець; О. В. Ротар; О. В. Руснак, *к.і.н.*; В. В. Грига; М. І. Боднарюк; І. А. Прохненко, *к.і.н., доц.*; В. Г. Баюк, *к.і.н.*; В. А. Гуцал, *к.і.н.*; Т. І. Романович; В. В. Михайлюк; В. В. Ємчук; В. А. Калініченко, *к.і.н.*; М. В. Ільків, *к.і.н. (секретар)*.

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VII міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – 210 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Луцька, Львова, Ужгорода, Чернігова, Кам'янка-Подільського (Україна), Будапешта (Угорщина), Варшави (Польща), Сучави (Румунія).

Автори-доповідачі несуть відповідальність за точність і зміст наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

З М І С Т

Акатріні В. М., Акатріні М. М. Етнографічне дослідження Григорія Купчанка	8
Барбуца С. Л. Пам'ятний хрест на честь воїнів, які загинули під час Першої світової війни, в с. Ванчиківці	10
Баяк В. Г. Золото із Луцького замку (детективна історія середини XIX ст.)	14
Боднарюк М. І. Нові археологічні матеріали з верхів'я р. Сирет	16
Боднарюк М. І., Безушко Г. І. Знахідка кам'яного скіпетра бронзового часу з території с. Опришени	19
Булик Н. М., Войтович М. М., Коропецький Р. Р., Луцик І. П., Томенюк О. М., Яковишина Я. М., Ястремська Т. О. Досвід диджиталізації на прикладі проєкту «Затоплена спадщина: цифровий архів втрачених археологічних пам'яток долини Дністра»	21
Вакуленко Л. В. Вплив римських традицій на поховальний обряд прикарпатського населення у III–IV ст. н.е.	23
Виногородська Л. І. Археологічні матеріали XIII ст. з території Старого замку в м. Кам'янець-Подільський	25
Возний І. П. Ткацтво на теренах північної частини Буковини в XII–XIV ст.	30
Горбаненко С. А. Палеоетноботанічні матеріали чорноліської культури з Волошкового 6	33
Грига В. В., Якубина С. І. Скульптура зі Шкільного краєзнавчого музею села Шебутинці	36
Гринюка Б. М. Курган в урочищі «Волощина» біля села Васильківці на Тернопільщині	38
Драгомирецька О. Г. Вивчення О. Кандибою спіральноподібного орнаменту в нео-енеолітичних культурах Дністро-Дунайського регіону	40
Дядечко О. О. Археологічні знахідки середньовічних музичних інструментів: проблеми атрибуції	43

Ємчук В. В. Охоронні договори: перспективи та здобутки (на прикладі Управління охорони культурної спадщини Чернівецької міської ради)	46
Ємчук В. В., Михайлюк В. В., Бежнар М. Т. Револьвер із парку ім. Т. Шевченка в м. Чернівці	48
Желага Д. І. Господарські будівлі з трипільського шару етапу VI на поселенні Волошкове 6	50
Ignătescu S., Boghian D., Rusu I., Florescu G. Descoperirile arheologice din tumulul 1 de la Fetești – La Schit	53
Льків М. В., Горобець Л. В., Ковальчук О. М. «Тёрпимо тут великий і нечуваний голод»: про харчування залоги Хотинського замку після битви 1673 р.	56
Льків М. В., Никирса Т. Д., Якубина С. І., Волюца О. Д., Смірнов Н. А. Нові знахідки серпоподібних крем'яних ножів на території Чернівецької області	58
Капуста А. І. Декор Микулинецького замку	61
Капуста А. І. Пальцівка Микулинецького замку: перспективи дослідження та збереження	65
Коржик В. П. Окопна практика століть на Буковині	69
Кузик О. П., Грига В. В., Калініченко В. А. Пряжка-пафта з розкопок Хотинської фортеці (археологічні дослідження 2018 р.)	73
Купчанко М. М. Тваринництво енеолітичного поселення Шипинці та вплив його на довкілля і «повзучу міграцію» трипільських племен	75
Купчанко М. М. Використання методу біолокації в археологічній практиці (з досвіду роботи)	78
Кушнір І. Б., Легета В. П. Повідомлення про знахідки старожитностей на Буковині в XIX – першій третині XX ст. в документах Державного архіву Чернівецької області	80
Литвиненко Р. О. Пам'ятки культурного кола Бабине в межиріччі Верхнього Пруту й Середнього Дністра	82

Мельничук О. Л. Результати та перспективи археологічних досліджень на Подолі княжого Галича (урочище Церквиська)	87
Миська Р. Г. Дослідження кургану «Могила Святослава» поблизу м. Сколе	89
Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Фібули першої половини XIII ст. з Чорнівського городища	91
Михайлюк В. В. Сучасні проблеми охорони та збереження пам'яток археології	95
Могиллов О. Д., Рейда Р. М., Мостовий Д. О. Дослідження ранньоскіфського кургану поблизу Комарова у Середньому Наддністер'ї	98
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Нові дані про нюрнберзькі текстильні пломби на території України	99
Нечитайло П. О. Сліди перебування опришків на скелях біля с. Василівка	103
Парацій В. М. Металеві бойові артефакти ранньомодерного часу з фондів Бережанського краєзнавчого музею	106
Парацій В. М. Музейний експонат як історична реальність і суспільна атракція: кістка мамонта в тематичній експозиції Бережанського краєзнавчого музею	110
Петегрич В. М., Павлів Д. Ю. Археологічні пам'ятки Львівщини та Івано-Франківщини на карті Фрідріха фон Міра 1779-1783 pp.	113
Петраускас О. В., Рейда Р. М., Ільків М. Попередній пошук потенційних об'єктів давнього скловиробництва на Хотинщині	117
Пивоваров С. В. Угорський денарій із зеленолипівського городища	120
Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Навершя шолома з Чорнівського городища (попереднє повідомлення)	123
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2023 р.	126

Рідуш Б. Т., Поп'юк Я. А., Кулаковська Л. І., Усик В. І., Кононенко О. М., Рідуш О. Б., Єгорова І. І. Вовки, зайці і намисто з мушель – нові свідчення з пізнього палеоліту на Дністрі	128
Рідуш Б. Т., Горбаненко С. А., Ільків М. В. Комплекс залізних серпів з Чорнівського лісу	131
Романович Т. І. Археологічні об'єкти між селами Біла – Коростувата на території Мамаївської сільської територіальної громади	134
Ротар О. В., Драгомирецька О. Г. Археологічна тематика в заходах Чернівецького обласного краєзнавчого музею 2023 р.	136
Рубанець М. В. Про походження назв слов'янського племені уличі та міжплемінного центру давніх слов'ян міста Лич: до постановки питання	139
Руснак О. В. Печатка примарії села Вітрянка	141
Rusu I., Ignătescu S. O nouă așezare paleolitică în Podișul Podoliei	143
Саїн Д. С. Археологічні об'єкти в с. Онут	146
Салагор М. М., Пивоваров С. В., Чорней Ю. І., Калініченко В. А. Обстеження місць реконструкцій чернівецьких скверів та подвір'я костелу	148
Сандуляк В. О. Два фрагменти скляних пляшок з матеріалів розкопок Руської брами ХІХ ст.	151
Скорейко Г. М., Крушницький Д. В. У пошуках видимого: пам'ятні хрести на Буковині як об'єкти науково-дослідницької роботи школярів	155
Терський С. В. Формування комплексу озброєння та спорядження професійних воїнів на території Волині та Східного Прикарпаття протягом V–X ст.	158
Ткачук Т. М. Мальований посуд касперівсько-гординештської групи трипільської культури поселення Жванець	160

Томенчук Б. П. До питання про «початок Галича звідки він постав»	163
Томенчук Б. П., Ільків М. В. Світлої пам'яті нашого молодого Колеги Андрія Филипчука, який на початку 2023 р. загинув на російсько-українській війні	165
Тюрк А., Прохненко І. А., Шанта Ж., Жиленко М. А. Випадкові знахідки речей «угорського кола» на території України	166
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І., Жиленко М. Дирхем з поховання № 3 Чомського могильника	172
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І. А., Мойжес В. В., Жиленко М. А. Дирхем з Малокопанського городища	175
Федорук А. В. Хотинська битва (1673 р.) у світлі археологічних даних	179
Черненко О. Є., Новик Т. Г. Поселення на Мису Єлецької гори за матеріалами археологічних досліджень	183
Чучко М. К. Участь буковинських православних кліриків у III Археологічному з'їзді в Києві (1874)	186
Шкурідін О. М. Хто побудував городища в межах Волоківської територіальної громади?	190
Яковишина Я. М. Розвідки поблизу с. Макарівка на Буковині	194
Гуцал В. А. Роботи археологічної експедиції Чернівецького держуніверситету в 1959 р.	198
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	203

ж основною темою його досліджень був давній Пліснеськ, куди він прийшов ще в 13-річному віці до батьківської археологічної експедиції Інституту археології Львівського національного університету ім. І. Франка. Потім було навчання у Львівському університеті та в аспірантурі. З 2015 р. він вже працював на посаді заступника директора з наукової роботи новоствореного Пліснеського історико-археологічного заповідника, а з 2016 р. – очолив Пліснеську археологічну експедицію. За цей короткий науковий шлях Андрієм Михайловичем було опубліковано понад 150 наукових і науково-популярних праць. З них: 30 статей й фахових наукових виданнях, 4 брошури та 5 монографій. Це, зокрема: «Археологія християнських некрополів літописного Пліснеська» (2021 р., спільно з Г. Филипчук), «Археологія фортифікацій давнього Пліснеська» (2021 р., спільно з М. Филипчуком), «Давній Пліснеськ. Нариси» (2022 р., спільно з Г. Филипчук).

Відаючи шану нашому ще зовсім молодому 33-річному колезі, необхідно зазначити, що як і він сам говорив, дані наукові теми, які він почав розробляти, «ще не закриті» і для роботи його наступників. Це відноситься як до «прикарпатської прабатьківщини слов'ян» (див. А. Филипчук. Чи існувала прикарпатська прабатьківщина слов'ян? Львів, 2018), так і до Пліснеського поселенського комплексу – «найбільшого мегаполісу» часів Великохорватського князівства, яке, очевидно, було його військово-політичним центром.

В Андрія Филипчука залишилася дружина і син, та його численні колеги, яким ми приносимо свої щирі співчуття.

Світла пам'ять і вічна шана Андрію Михайловичу.

Нехай Господь прийме нашого Героя до свого воїнства Небесного.

*Аттіла Тюрк (Будапешт),
Ігор Прохненко (Ужгород),
Жомбор Шанта (Будапешт),
Марія Жиленко (Ужгород)*

Випадкові знахідки речей «угорського кола» на території України

В останні роки спостерігається стрімкий процес розвитку археологічного технічного обладнання і суттєвий прогрес інформаційних мереж, що призводить до значного розширення і наповнення існуючих баз даних. Відповідно збільшуються вимоги до аналітичної діяльності в сфері атрибуції накопичених матеріалів.

Окрім масового чітко стратифікованого інвентарю, здобутого в ході стаціонарних польових археологічних досліджень, існує група випадкових знахідок, отриманих під час будівельних або сільськогосподарських робіт. У ній виділяємо колекцію речей, які стилістично пов'язані зі старожитностями «угорського кола». Вони дозволяють конкретизувати багато питань переміщення значних колективів номадів зі сходу на захід і закрити існуючі географічні лакуни картографування окремих знахідок.

1. Фрагмент накладки кінської упряжі у формі розетки. Знайдений в лісі, навпроти села Нехвороща, на іншому березі р. Орель (на межі Полтавської і Дніпропетровської обл.). В основі сплаву, з якого виготовлено виріб – мідь. По краю накладки проходить опуклий ребристий обід з чергуванням півкруглих та продовгуватих елементів. Через центр продовгуватих елементів проходить жолобок, паралельний до краю накладки. У центрі накладки – опукла чотирипелюсткова розетка, пелюстки якої виходять з напівсферичного елемента в центрі. Пелюстки розетки прикріплені до півкруглої частини ребра, що чергується з продовгуватими і пронизані перевернутою V-подібною борозенкою в центрі розетки, вершина якої спрямована до краю розетки. Частина накладки, обмежена каймою, тобто розетка, а також розташоване нижче поле, обмежені розеткою та каймою, позолочені (ймовірно, вогневим золоченням, судячи з особливостей тогочасної техніки гравіювання). На розетці через зношеність ця позолота помітна лише місцями. Подекуди на накладці проглядаються наскрізні отвори або перфорація, через які накладка, ймовірно, була прикріплена до основи. Верхня частина знахідки має симетричну трапецієподібну частину з довшою стороною, спрямованою вгору, на зразок литої імітації вушка підвіски, яке втратило свою функцію. У центрі цього елемента – спрямоване донизу півкругле заглиблення. На реверсі накладки простежується негатив оздоблення аверсу. Шматок нижньої частини накладки відламаний. Діаметр – 6,3 см.

Нашивки на кінську зброю у формі розеток є характерним, широко розповсюдженим, добре дослідженим типом предметів археологічної спадщини першої половини X ст., що мають чимало східно-європейських аналогій, які можна проаналізувати з кількох аспектів. Артефакт з Нехворощі згідно з останнім типологічним оглядом подібних знахідок можна віднести до типу I/8/e за Д. Лангером, Г. Льорінці, А. Тюрком. Значення цього екземпляру полягає в тому, що це перша розеткоподібна нашивка, яку можна географічно пов'язати з артефактним горизонтом Суботці. Якщо на місці знахідки вдасться провести підтверджуючі розкопки, а знахідку можна буде датувати другою половиною IX ст., то це

Рис. 1. Випадкові знахідки речей «угорського кола» з території України.

стане доказом того, що цей тип нашивок виник ще до заселення Карпатського басейну. До того часу питання про те, чи можуть східноєвропейські нашивки у формі розетки бути експортними знахідками X ст. з Карпатського басейну, не може бути вирішене.

2. Серцеподібна підвіска, відлита зі сплаву на основі міді. На поверхні підвіски нанесено рослинний орнамент, обрамлений рельєфним обідком, відділеним від основи чітко вираженим жолобком. Верхня частина виробу пробита у формі серця. Рослинний

орнамент починається внизу екземпляру і двічі розгалужується в обидва боки, закінчуючись по обидва боки від підвіски, що виступає з краю виробу, у вигляді завитка. Над розгалуженнями, що закінчуються завитками, є ще одне розгалуження, де стебла рослини ростуть вгору, оточуючи отвір у формі серця і майже сходяться у верхній частині предмета. У верхній частині підвіска стоншена, і тут знаходиться уламок вушка для підвішування. Заглиблені частини лицевої сторони виробу позолочені (імовірно, вогневим золоченням, судячи з техніки золочення того часу). На реверсі підвіски проглядається негатив фронтального орнаменту. Знайдено в с. Турійчани (Турійський р-н), неподалік р. Турія. Розміри: довжина – 3,5 см; ширина – 2,9 см; вага – 4,17 г.

Підвіски, що складаються з двох частин, є чи не найхарактернішою частиною жіночого вбрання в Карпатському басейні в X ст. Вони прикрашали одяг таким чином, що верхня частина прикріплювалася до вбрання, а нижня вільно рухалася. За розмірами відомі дві основні версії: більший варіант, загальною довжиною 5-10 см, вважається фахівцями з тогочасного жіночого одягу таким, що прикрашав верхній одяг, тобто край кафтану. До таких у нас належить предмет № 2, верхня частина якого відламана. Однак відома також велика кількість менших варіантів, таких як знахідка № 4 у даній публікації. Виходячи з розташування у похованнях навколо шиї, археологи вважають, що вони були прикріплені до комірця сорочки або нижнього одягу.

Незважаючи на те, що двоскладні підвіски достатньо досліджені, але їх повного типологічного узагальнення ще не зроблено. Наша знахідка № 2 представляє один з найпоширеніших різновидів, що зустрічається переважно в південній частині Великої Угорської рівнини та вздовж долини Тиси. Наприклад, з могильників Сентеш Дерекедьгазі (сектор D-3, поховання 5), Мохач, Тисасігет, Секешфехервар-Демкохедь, Пожоньвезекень та Токай.

Аналогічна за формою нижньої частини меншої нашивки № 4 відома з таких пам'яток, як Чонград-Фельдьо, Сентеш-Надьтьоке, Надькамараш-Банкут, хоча верхня частина цих нашивок, як правило, має чотирипелюсткову конструкцію, як у нашивки № 6, представленої в нашій статті.

3. Серцеподібна нашивка, відлита зі сплаву на основі міді. В основі орнаменту трилисний мотив, обрамлений випуклим обідком з хвилястими краями. По одному листку трилисного мотиву виступають в боки, один листок спрямований вгору,

причому останній росте зі стебла у нижній частині нашивки. Нижні краї листів, що виступають вбік, зазубрені, але ці зазубрини перебільшені через технічні особливості литва. Листок, що росте вгору, симетричний, з перевернутим V-подібним жолобком посередині, в якому розташована брунька у вигляді дуги, з якого росте листок. Під двома листками, які розгалужуються в сторони, розташовано по 3 випуклі крапки, дві знизу і одна зверху, що утворюють трикутник з вершиною, спрямованою догори. Простір між трилисником і обідком, тобто заглиблена частина нашивки, позолочена (ймовірно, за допомогою вогневого золочення, судячи з особливостей тогочасної техніки гравіювання). Нижня частина нашивки має симетричний трапецієподібний елемент, коротшою стороною донизу, ажурно пробитий у неправильній формі. Нашивка кріпилася за допомогою трьох штифтів або заклепок на тильній стороні, які відламані. По одному з цих кріпильних штифтів/заклепок симетрично розташовано з обох боків нижньої частини нашивки, ще один – посередині верхньої частини. Знайдено: Харківська обл., Чугуївський р-н, смт. Печеніги. Розміри: ширина – 2,4 см, ширина – 2,6 см, вага – 3,04 г.

Нашивка з пальметним візерунком на позолоченому тлі має характер археологічного горизонту Суботці, що датується другою половиною IX ст. Окрім декоративних і технічних особливостей, це найяскравіше демонструє візерунок у вигляді литих намистин, що проходить по обідку. У спадщині Карпатського басейну X ст. подібний візерунок відомий з Балатонсемеша та як підйомний матеріал знайдений в районі замку Сольнок.

Найбільш близькі аналогії зафіксовані серед комплексу речей святилища Песьянка в Заураллі, Гньоздівського скарбу і скарбу Філіборни (Швеція), які датуються серединою X ст. Накладки такого типу відомі з території Болгарії і на городищі Екімеуць (Молдова). Схожі за композицією і стилістикою оформлення екземпляри зустрічаються в мордовських пам'ятках Західного Поволжя, зокрема в Крюківсько-Кужнівському могильнику (IX – X ст.), Сінеглазово (кінець IX – X ст.) і Уелги (кінець IX – XI ст.).

4. Двоскладна підвіска, відлита зі сплаву на основі міді. Верхня частина підвіски складається з круглого елемента, центр якого обрамлений злегка випуклим обідком, відокремленим від круглого елемента кільцевою канавкою. Нижня частина підвіски наближеної до квадратної форми, поставлена на кут. Складається з трьох краплеподібних елементів, розділених посередині жолобком,

та злегка випуклого елемента овальної форми. Верхня частина нижнього елемента підвіски стоншена, тут до неї кріпиться верхній елемент. Первісно підвіска кріпилася за допомоги штифта, відлитого разом з верхнім елементом, але який відламався. Знайдено в Миколаївській обл. Розміри: довжина – 2,9 см, вага – 1,15 г.

5. Нашивка зі сплаву на основі срібла. Виконана у формі трилисника, що виростає з прямокутного елемента. По краю ободка проходить ледь помітна опукла рамка з чотирма насічками внизу. Заглиблені частини виробу позолочені (імовірно, штифтовим золоченням, судячи з тогочасної техніки золочення). Кріпилась двома заклепками вгорі та внизу тильної сторони. Поверхня має сліди зносу. Знайдено на Поділлі. Розміри: висота – 1,4 см; ширина – 1,15 см; вага – 0,82 г.

В археологічній літературі нашивки даного типу називають нашивками з китицями або «спідницеподібними». Даний тип нашивок може складатися з однієї або кількох складових. Першою такою знахідкою стала двоскладна нашивка з верхнього краю сваяльської сумки. Подібні нашивки з трьома китицями відомі ще й з Еперешке та Стреди над Бодрогом, які, ймовірно, прикрашали налучник, подібно до сумки по верхньому краю. Даний тип знахідок відомий з детального опису поховання № 5 у західноукраїнських Рованцях. Автори вказали і на те, що даний тип знахідки відіграв важливу роль в оздобленні налучників. Аналоги таких нашивок відомі з ранньосередньовічної спадщини району Середньої Волги з поховання № 56 мордовського могильника Єлізавет-Михайлівки, опублікованого Л. Кліма.

6. Чотирипелюсткова лита нашивка зі сплаву на основі срібла. Складається з чотирьох круглих елементів, розділених канавками, меншого круглого елемента посередині і чотирьох краплеподібних елементів посередині боковин між великими круглими елементами. Кріпиться двома протилежними заклепками на тильній стороні. Знайдена на городі біля м. Тербовля. Розміри: ширина – 2,35-2,4 см; вага – 6,81 г.

Чотирипелюсткові нашивки у спадщині Карпатського басейну X ст. присутні в різних формах. Вони відомі як нашивки на одяг, так і на взуття, але даний тип предметів ще не вивчений детально. Здебільшого вивчалися трипелюсткові варіанти, які, на основі їхніх хазарських паралелей вважалися такими, що виникли ще до проникнення у Карпатський ареал, а за аналогіями з Етелкеза вважали їх східними виробами. В той самий час їх часта поява в

пізньоаварський період також призвела до припущення І. Фодора про аварське походження цих старожитностей. Їх найближчі, хоч і з позолоченим тлом, але досконалі формальні паралелі відомі із зруйнованої жіночої могили № 38 в Чонграді-Вендельхальмі, де вони використовувалися для прикрашання верхньої частини взуття. Інше характерне розташування нашивок можна спостерігати в могилах навколо шії, де виступають у якості верхньої частини двоскладних підвісок, що прикрашають комір сорочки, або як розміщені між ними однокомпонентні нашивки, ідентичні верхній частині підвісок, утворюючи ряд чотирипелюсткових, близьких за формою нашивок (наприклад, могила 4 у Войниці та могила 1 в Марцеловій (Словаччина)).

На завершення відзначимо, що тільки наступні знахідки даного ряду та повноцінні стратиграфічні дослідження допоможуть деталізувати питання хронології і розповсюдження речей «угорського кола».

*Аттіла Тюрк (Будапешт),
Сулейман Аль Халабі (Будапешт),
Ігор Прохненко (Ужгород),
Марія Жиленко (Ужгород)*

Дирхем з поховання № 3 Чомського могильника

Під час проведення розвідок у 1985 р. в Берегівському районі Закарпатської області України археологічна експедиція Кемеровського державного університету (керівник Віктор Бобков) отримала інформацію від місцевих жителів, що біля с. Чома в ході будівництва колгоспного винного льоху в 1959 р. землекопи виявили поховання кочівника. Знайдені залізні стремена, вудила, «меч», наконечники стріл і цілий кістяк коня були передані в місцевий шкільний музей, де з часом були загублені. У ході подальших польових досліджень встановлено, що це було не одиначне захоронення, а частина ґрунтового могильника Х ст. н.е. (68 поховань).

Некрополь розміщений за 1,5 км на південь від зведеного біля села водосховища, за 600-700 м на схід від будинків № 27 і 29 по вул. Шандора Петефі цього ж населеного пункту та за 800 м на північний схід від Чомської середньої школи, на орному полі. Площа могильника була насичена будівельним сміттям, тому що